

STUDIA
DOCTORUM
THEOLOGIAE
PROTESTANTIS

A KOLOZSVÁRI PROTESTÁNS TEOLÓGIA
KUTATÓINTÉZETÉNEK KÖTETEI

I.

2012

EMLÉKKÖTET
A 65 ÉVES JUHÁSZ TAMÁS
TISZTELETÉRE

Kiadja a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet
Kolozsvár, 2012

SZERKESZTŐK

dr. Kállay Dezső és dr. Adorjáni Zoltán
E-mail: adorjani@proteo.hu
Tel.: 0744 989 052

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

dr. Balogh Csaba, dr. Geréb Zsolt,
dr. Kiss Jenő, dr. Kolumbán Vilmos József,
dr. Kovács Sándor, dr. Pásztori-Kupán István,
dr. Rezi Elek, drd. Benkő Tímea

SZERKESZTŐSÉGI CÍM

RO-400124 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Bocskai tér (Piața Avram Iancu) 13.
E-mail: rektor@proteo.hu
Tel./fax: 004 0265 591 368

Műszaki szerkesztés: Adorjáni Zoltán

Borítólap: Könczey Elemér

ISSN 2069 - 0991

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület
Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának nyomdájában

Tartalom

Rezi Elek: „Jézus Krisztus tulajdona vagyok” <i>A hatvanötödik életévét betöltött d. dr. Juhász Tamás köszöntése</i>	5
THEOLOGIA BIBLICA	
Balogh Csaba: <i>Teremtés és születés</i> <i>A Zsoltárok 139,13–16 antropológiai kérdései</i>	9
Geréb Zsolt: <i>Az egyház egységéről szóló tanítás az Efézusi levélben</i> <i>Az Efézusi levél 2,11–22 magyarázata</i>	37
Adorjáni Zoltán: <i>Alexandriai Philón: Pro Judaeis defensio</i>	57
THEOLOGIA PRACTICA	
Papp György: <i>Református hitvallásaink tükröződése az igehirdetésben</i>	69
THEOLOGIA SYSTEMATICA	
Pásztori-Kupán István: <i>Gondolatok az Anyaszentegyház ökumenikus</i> <i>jelzőinek mai értelmezéséhez</i>	99
Fekete Károly: <i>Az egy, igaz, örök Isten</i> <i>A Heidelbergi Káté 8. úrnapja 24–25. kérdés-feleletének magyarázata</i>	109
Szűcs Ferenc: <i>A szerzetesség és a radikális Krisztus-követés megítélése</i> <i>a reformátori teológiai tradícióban</i>	119
Eberhard Busch: <i>Calvins Lehre von der ewigen Vorherbestimmung</i> <i>(Prädestination)</i>	131
Benkő Tímea: <i>Megigazulás – megszentelődés – új életben járás</i> <i>A marosvécsi református templom mennyezetének ikonográfiai programja</i>	143
Kovács Ábrahám: <i>A liberális krisztológia: a legendák Krisztusa</i> <i>és Jézus szelleme</i>	159
Frank Sawyer: <i>The Rock. Christ, Church & World</i> <i>in T. S. Eliot's 1934 pageant: 'The Rock'</i>	179
Gaál Botond: <i>The Nature of the Created Universe</i> <i>A Survey of the Dialogue between Science and Theology by Roman Catholic,</i> <i>Anglican, Lutheran and Reformed Theologians</i>	199
Abraham van de Beek: <i>Geschiedenis van de mislukking – mislukking</i> <i>van de geschiedenis? Gedachten over de verhouding van christelijk geloof</i> <i>en geschiedenis naar aanleiding van het geschiedenisconcept</i> <i>van Rudolf Bultmann</i>	211
Martien E. Brinkman: <i>Wandelen in het licht</i>	229
Visky S. Béla: <i>Friedrich Hermanni teodiceája</i>	245
Michael Weinrich: <i>Missio Dei und die Sendung der Kirche</i> <i>Systematisch-theologische Anregungen in der Perspektive von Karl Barth</i>	257

Pieter Coertzen: <i>Religious Freedom and a South African Charter of Religious Rights and Freedoms</i>	271
Rezi Elek: <i>A morális érvelés alternatíváinak összefüggései és különbözőségei napjainkban</i>	295
HISTORIA ECCLESIAE	
Kolumbán Vilmos József: <i>Az egy testben levő tagok az egész test fönntartására irányulnak. Kiegészítés a bölöni reformátusok és unitáriusok együttélésének kérdéséhez</i>	309
Kovács Sándor: <i>A könyvek sorsa, avagy unitárius egyházpolitika a türelmi rendelet évtizedeiben</i>	327
G. Henk van de Graaf: <i>Hollanditis, magyaritis?!</i>	335
Hermán M. János: <i>Miskotte, a magyar gyermekek holland pártfogója</i>	365
JUHÁSZ TAMÁS ÉLETRAJZA	
(Kállay Dezső)	383
JUHÁSZ TAMÁS IRODALMI MUNKÁSSÁGA	
(Összeállította Kállay Dezső)	387

Gondolatok az Anyaszentegyház ökumenikus jelzőinek mai értelmezéséhez

A klasszikus meghatározás szerint az egyház „egy, szent, egyetemes és apostoli”. Ezeket az ismertetőjeleket az egyetemes zsinatok hitvallási formuláiban is megtaláljuk. A 325-ben a bithüniai Niceában (Nikaiában) tartott első ökumenikus zsinathoz kapcsolódó *Niceai Hitvallás* még nem tartalmaz külön, az egyházra vonatkozó hitcikkelyt, hiszen szövege véget ér a Szentlélekről szóló bizonyágtétellel: „És [hiszek] a Szentlélekben.”¹ Mindazonáltal ehhez a hitvalláshoz egy átokformula (anatéma) is tartozik, amely tételesen elutasítja a Fiú istenségét megkérdőjelező ariánus eretnekséget. E szöveg különböző kéziratos változatai pedig tartalmazzák az említett ismertetőjeleket:

„Akik pedig Isten Fiáról azt mondják, hogy „volt, amikor még nem volt”, és ‘mielőtt nemzetett, nem volt’, és hogy ‘a nem létezőkből lett’, vagy hogy más valóságból vagy lényegből van, vagy teremtett, vagy változó, vagy átalakuló [lény], azokat átokkal sújtja [Isten szent] egyetemes [és apostoli] egyháza.”²

Mivel kiközösítő formuláról van szó, elvileg megengedhető az a megjegyzés, hogy a fenti ismertetőjeleket a niceai atyák még nem hitvallási tételként mondták ki, noha az egyházat értelemszerűen szentnek, egyetemesnek (katolikusnak, azaz a teljességgel megegyezőnek) és apostolinak gondolták. A következő egyetemes hitvallásformula, a 381-es konstantinápolyi (második ökumenikus) zsinathoz kapcsolódó ún. *Niceai–Konstantinápolyi Hitvallás* azonban már a Szentlélekről szóló, a niceainál teljesebb bizonyágtétel után külön hitcikkelyben beszél az egyházról: „[Hisszük] az egy, szent, katolikus és apostoli anyaszentegyházat”.³

¹ Denzinger, Heinrich – Schönmetzer, Adolf: *Enchiridion Symbolorum Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*. 33. kiadás. Herder, Freiburg 1965, *125–126. Vö. Szókratész: *Historia ecclesiastica* 1, 8; Vanyó László (szerk.): *Szókratész Egyháztörténete*. Ókeresztény írók 9. Szent István Társulat, Budapest 1984, 59.

² Uo.

³ Denzinger – Schönmetzer: *Enchiridion Symbolorum* *150. Vö. Pásztori-Kupán István: Az úgynevezett *Niceai–Konstantinápolyi Hitvallás* dogmatörténeti háttere. In:

A 381-es hitvallási szöveg nem csupán formai változtatást hajt végre: azzal, hogy Krisztus Anyaszentegyházát a vallástétel formulája segítségével nevezi egynek, szentnek, katolikusnak és apostolinak, nemcsak tényt állapít meg, hanem világos igényt is megfogalmaz a vallástévő irányában. Ha hiszem az egy, szent, egyetemes és apostoli egyházat, akkor arra kell törekednem, hogy ezek az ismertetőjelek a látható egyházon is érvényesek maradjanak. A vallástétel így nemcsak megerősít, hanem kötelez is.

Az alábbiakban ezt a négy ismertetőjelet vizsgáljuk meg röviden, illetve kiegészítjük azzal az ötödikkel, amely anyanyelvünk szóhasználatában az „Anyaszentegyház” édesanyjai mivoltáról tesz tanúbizonyságot.

Az egyház egy, ahogyan az ő Feje, Krisztus is Egy

Az „egy”-ség gondolata egyidős magával az egyházzal, hiszen az első gyülekezet legjellemzőbb vonása a lehető legszorosabb szeretet- és vagyonközösség (a társadalmilag is legteljesebb egység) volt.⁴ Az egyház magától értetődően nem is lehet más, hiszen az „egy” nem csupán számnév, hanem a szentség foglalatja is. Magyar nyelvünkben az *egy* egyben *szentet* is jelent, ahogyan ezt a rovásírásban is használt kettős kereszt formájú „gy” (‡) mássalhangzó kifejezi.

Továbbá az „egy” a magyarban kizárólagos számnév, amelyet még fosztóképzővel sem lehet eltüntetni. A fosztóképző ugyanis nemhogy eltüntetné, hanem egyenesen kiemeli az „egy” jelentését. Ezért van nyelvünkben az „Isten *egyetlen* Fia” kifejezésnek sajátos íze is: ez a Fiú, az Egyház Feje, aki maga is Egy, tehát Szent, ugyanakkor egyetlen, azaz rajta kívül nincs más. Néhány más nyelv az *egyetlent*, az *egyszülöttet* gyakran így fejezi ki: „csak egy” (pl. görögül *μονογενής*, angolul „only-begotten” stb.). Ez a mi nyelvünkön akár lekicsinylésnek is hangozhat, mintha az a „csak egy” nem volna elég. Ilyen vonatkozásban a magyar *egyetlen* szó értelme közelebb áll a latin *unigenitus*, a német *Einzige*, a francia *unique*, illetve a román *singurul* kifejezésekhez.

Az *egyetlen* viszont nemcsak hogy elég, hanem matematikailag szólva: ő maga a szükséges és elégséges feltétel. A magyar teológus számára Isten *egyszülött*, *egyetlen* Fia magától értetődően az üdvösségnek nemcsak szükséges, elégséges és szent feltétele, hanem az *egyetlen* feltétele is, ami azt jelenti: rajta kívül nincs „több”, nincs „más” (a „más” itt az „egy” ellenpárja, ld. pl. az „egymás” szavunkat). Vagy a magyar fül számára még ismerősebben: Krisztus Egyetlen, azaz – „Többsincs”. Mert nem is lehet, hiszen az ég alatt számunkra nem adatott más név a Jézus Krisztus nevének kívül.⁵ Az ő egyháza tehát éppúgy „egy”, ahogyan ő maga Egy.

Studia Doctorum Theologiae Protestantis. A Kolozsvári Protestáns Teológia Kutatóintézetének kötetei I. Szerk. Adorjáni Zoltán. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2010, 195–218.

⁴ ApCsel 4,32.

⁵ ApCsel 4,12.

Az egyház szent, mivel Krisztushoz, az Egyetlen Szenthez tartozik

A *szent* szó bibliai értelme: Isten számára lefoglalt, az ő kizárólagos használatára elkülönített. Az egyház, mivel Isten tulajdona, szent. Úgy is mondhatnánk: ebben az Istenhez, az Egyhez és Szenthez (sőt: Egyetlen Egyhez) való tartozásban rejlik az egyház egysége és szentsége is. Ezt a címet és rangot az egyház nem önmagától, hanem egyetlen Fejétől kapja, és ezáltal valóban egy és szent. Mivel az egyházban lévő hívek egyenként és együttesen mind tagok az Úr Jézus Krisztusban (tehát az ő lefoglalt tulajdonai), ezért az egyház nemcsak Krisztus testeként (a maga egészében), hanem tagjaiban is szent. Ez a Főhöz való személyes tartozás, az Egyetlen Szenttől ajándékba kapott kiváltság, a Jézussal való örökös társi viszony tesz minden keresztyén embert „szentté”. Így vagyunk mindnyájan „egyek”, azaz – az egyetemes keresztyénség tanításával ismét egybehangzó magyar gondolkozás szerint – mindnyájan „szentek” Krisztusban. József Attila *A Dunánál* c. versét parafrázálva mondhatjuk, hogy Krisztus szent egyházában személyenként „lelkes Eggyé így szaporodunk”.

Az egyház egyetemes, mert időben és térben egyaránt az Egy-ből fakad

A görög kifejezés itt „a teljességgel megegyező”, a „teljesség szerinti” (καθ’ ὅλον → καθολικόν) jelentéstartalmat hordozza. A latin egyszerűen átveszi ezt a kifejezést és *catholica ecclesiának* mondja az egyházat. Ha azonban saját kelléktárából választana kifejezést, közelebb kerülne a magyar jelentéstartalomhoz is, hiszen az *universalis*ban éppen úgy benne van az *unus*, mint a magyar *egyetemes*ben az *egy*. Márpedig az egyetemes is az Egyre épül: ez a végtelen Egy biztosítja magát az egyetemességet.

A katolicitást a régiek gyakran oly módon határozták meg: az, amit mindenkor, mindenütt, mindenki hitt. Ez a meghatározás pedig csak akkor nyer értelmet, ha mindenki, mindenütt, mindenkor (azaz az egyház születésnapja óta folyamatosan) ugyanabból az *egy* forrásból merített: az *egyetemesség* tehát nem esetlegesen, hanem szervesen és elengedhetetlenül következik magából az *Egyből*, aki – éppen személyes és nem személytelen valóságánál fogva – mérhetetlenül több a héraikleitoszi Egynél. Az egyház egyetemessége tehát – a végtelen Egyre nézve – térbeli és időbeli egyetemesség is, amely földrajzilag és történelmileg egyetlen seregbe kapcsolja Krisztus követőit.

Az egyház apostoli, mert küldője, megbízója maga Krisztus

Az egyház apostoli jellegének vizsgálatakor nem téveszthetjük szem elől az apostoli utódlás (*successio apostolica*) kérdéskörét, illetve ennek a kifejezésnek az értelmezési lehetőségeit. A római, illetve a görögkeleti egyház tanítása szerint az apostoli utódlás Krisztus elhívott és elküldött tanítványainak nemzedékeken átívelő, hiányzó elemek nélküli lánc: a korábbi nemzedék felkente,

megbízta és Krisztus szolgálatába állította az ifjabbat, mely szintén továbbadta ezt az ajándékot a következőnek.⁶

Az emberi (papi-püspöki) lánc eme szakadatlanságának fontosságát éppen az anglikán egyház kialakulása kapcsán szemlélhetjük. Az anglikánok önnön apostoli utódlásuk igazolásául gyakran azt az érvet hozzák fel, hogy Thomas Cranmer érsek (1489–1533–1555) valóban Róma által felszentelt egyházfőként lett anglikán,⁷ így rajta keresztül az apostoli utódlás (a fizikai *apostolica successio*) a Tudorok képére és hasonlatosságára formált, valóban tipikusan „angol” egyházban is zavartalanul folytatódik.

A fenti példa nemcsak az anglikán gondolkodásmódot tükrözi, hanem a római és a görögkeleti tanítás gyakran emberi eszközözököttségét is. A református és evangélikus egyháztan az apostolságot – ezen belül az egyház apostoliságát – elsősorban nem a személyek egymásutániságában, hanem a közös forrásból (ismét csak az Egy-ből) eredő tanításban látja. Nem annyira az emberi személyek láncá, mint inkább a Krisztus szerinti tanítás és misszió az, ami az egyházat valóban apostolivá teszi. Hiszen a küldetés, az apostolság közvetlenül Krisztustól, a Főtől kapott megbízatás, még akkor is, ha erre Isten évszázadok óta mindig embereket használ fel. Az igazi apostolság kritériuma tehát elsősorban nem az, hogy adott személy valóban a fizikai értelemben vett szakadatlan papi-püspöki kiváltságos lánc valamelyik tagjától kapta-e apostoli megbízását, hanem az, hogy amit hirdet, az Krisztus szerint való-e, illetve, hogy ő – mások megnyerése által – méltó-e az apostol nevezetre. Az ilyen, kiváltképpen helyes értelmű apostolság ékes újszövetségi példája Pál apostol apostolságának története, melyet ő maga mindig ebben az értelemben védelmezett. „Mert én az Úrtól vettem, amit néktek előtökbe is adtam” (1Kor 11,23) – kezdi az úrvacsoráról szóló beszámolót és tanítást az, aki ott sem volt az utolsó vacsorán. És éppen a helyesen értelmezett apostolság alapján méltán teheti ezt.

Az apostolság alapismérve tehát elsősorban a tanítás és a térítés – és legfennebb másodsorban a személyek egymásutánisága. Ezzel természetesen nem állítjuk azt, hogy az elődök példája mellékes volna, azt viszont igen, hogy Isten Szent Lelke nem csupán „fizikai” úton, hanem a tanítás lelki-szellemi útján is működik. Így Krisztus-tanítványságom mellett akkor is lehetek (és vagyok!) Nazianzoszi Gergely vagy Augustinus teljes jogú apostoli tanítványa, ha engem bizonyítottan nem olyan egyházi személy állított szolgálatba, aki a feltételezetten rajtuk keresztül haladó klerikális lánc tagja.

Amúgy az apostolság tanításhoz és misszióhoz kötött – nemcsak újszövetségi, hanem kifejezetten reformációi értelmű – kritériumai megismeréséhez ismét konkrét magyar példa áll rendelkezésünkre. Ehhez Hartvik püspök

⁶ Az *apostol* szó *küldöttet* jelent.

⁷ Cranmer személyéhez ld. pl. Bromiley, Geoffrey William: *Thomas Cranmer: Archbishop and Martyr*. Oxford University Press, Oxford 1956, 119. Vö. Redmile, Robert David: *The Apostolic Succession and the Catholic Episcopate in the Christian Episcopal Church in Canada*. Xulon Press, Longwood 2006, 153. Ld. még Ayris, Paul – Selwyn, David: *Thomas Cranmer: Churchman and Scholar*. Boydell Press, Woodbridge 1993.

Szent István királyunkról szóló írását kell felütnünk. A szövegben a magyar királyról maga a pápa is kénytelen volt elismerni a következőket:

„Én [ugyan] apostoli vagyok – mondja [a pápa] –, ő [István] azonban méltán nevezhető Krisztus apostolának, akinek munkálkodása révén Krisztus oly sok népet szerzett magának.”⁸

E kijelentésből egyrészt nyilvánvaló, hogy maga a pápa elismeri: az apostolság tekintetében István királyunk felülmúlja őt, hiszen míg II. Szilveszter a *successio apostolica öröklött jogán* apostoli (*apostolicus*), addig István maga – a térítés *szerzett jogán* – éppen a pápa szava szerint: apostol (*apostolus*). Továbbá, István királyunkról sehol nem jegyezték fel, hogy őt a fenti pápai kijelentés elhangzása előtt (vagy akár utána) annak (római vagy görög) rendje és módja szerint pappá szentelték volna. Ha pedig ez nem történt meg, akkor II. Szilveszter, pápai tanítóhivatalánál fogva – amely éppen a római egyház tanítása alapján a hit dolgaiban csalatkozhatatlanságot jelent – furcsamód teljesen bibliai, sőt (az anakronizmus legcsekélyebb szándéka nélkül) reformatori módon értelmezte az apostolságot. Hiszen annak adta meg az *apostol* címet, aki semmilyen módon nem volt részese a *successio apostolica* emberi láncának, viszont cselekedeteivel igazolta apostolságát: pontosan úgy, ahogyan azt Pál apostol is tette.

Szent István ily módon nem egyszerűen „apostoli király”, hanem *apostol*. Ezt az értékelést Szent István *Intelmei* is megerősítik, hiszen – ahogy az Békési Sándor kiváló elemzéséből kiderül – a magyar király egyháztani szempontból önmagát mindvégig a pápa munkatársának és nem alárendeltjének tekintette.⁹

Amennyiben tehát apostol az, aki Krisztus szerint tanít és térít, akkor az egyház is elsősorban a Krisztushoz kötődő tanítása és az embereknek őhozzá, a Főhöz (tehát nem Pálhoz, Apollóshoz vagy Kéfáshoz) való térítése által mondja, mondhatja magát apostolinak. Az apostolság ugyanakkor kizárólag fentről kapott küldetés. Ez ki nem érdemelhető, meg nem vásárolható, következképpen nem is „örökíthető”. A kérdés súlyossága éppen az ún. *simónia* kapcsán válik érthetővé. Itt nem csupán Simon mágusra kell gondolnunk,

⁸ Ld. Chartvitijs Episcopus: *Vita Stephani Primi Hungarorum Regis*. In: Schwandtner, Johann Georg: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. 3. kötet. Johann Paul Kraus, Bécs 1746–1748, I., 418. Az eredeti latin szöveg így hangzik: „Ego, inquiens, sum Apostolicus; at ille merito Christi Apostolus dici potest, cuius opera, tantum populum sibi Christus acquisivit.” Magyarul ld. Szent István legendája Hartvik püspöktől, ford. Kurcz Ágnes. In: *Árpád-kori legendák és Intelmek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1983, 40. Kurcz Ágnes fordítása a következő: „Én ugyan apostoli vagyok, ő azonban méltán Krisztus apostola, ha Isten oly sok népet térített meg általa.” Fontos megjegyezni, hogy Hartvik nem nevezi meg a pápát, és Mieszkót (963–992) tartja a lengyelek fejedelmének, noha a történészek szerint az esemény idején már Boleszláv (992–1025) uralkodott.

⁹ Ld. Békési Sándor: *Sztephanosz Krisztianosz. István király teológiai etikája Intelmei alapján*. AduPrint, Budapest 2001, 41.

aki pénzen akarta megvenni a Szentlélek ajándékát,¹⁰ hanem az apostolság és apostoliság történelmi vizsgálata során minden olyan simoniákusra, aki az emberi-fizikai lánchoz (a *successio apostolicá*hoz) Isten szolgájához méltatlan módon (megvesztegetéssel, csalással, zsarolással stb.) jutott. Amennyiben ugyanis akár csak egy ilyen személy is bekerül a láncba (és bizony volt belőlük bőven), akkor – ha csak a fizikai *successio apostolica* mentén gondolkozunk – magának az egyháznak az apostolisága kerülhet veszélybe. Pontosan azért, mert a gyenge láncszem nála még alkalmatlanabbakat is bevon majd a körbe, mely megteremti a simónia búnszövetkezetének egyházon belüli kialakulását: a gyenge láncszemből kiinduló, Krisztustól messzire „elbogarzott” alapostolságot. A tanítás és a térítés szolgálata tehát nem járulékos, hanem elsődleges és szerves feltétele az apostolságnak.

A fentiek ellen fel lehetne hozni, hogy a láncban szereplő gyengébb láncszemek ellenére az *apostolica successio* teljes láncának egészében maga Isten munkálkodik. Sőt, meg kell említenünk, hogy a reformátori tanításban is szerepel az a kitétel, hogy a hitvány szolgákat is meg kell hallgatni,¹¹ mert Isten Igéjének útjában emberi akadály nem állhat. A fő érv ebben az esetben viszont az, hogy az igehirdetés mellett a hívő ember részesül „a Szentlélek belső bizonyágtételében” (*testimonium internum Spiritus Sancti*). De pontosan itt van a határvonal is: a reformáció egyházainak tanítása szerint nem az emberi személy (vagy azok valamiféle láncszerű sorrendje), hanem maga *Isten Lelke* a biztosítéka az Ige terjedésének és az egyház apostoli küldetésének, méltóságának is. A hitvány igehirdetőt azonban Isten számon fogja kérni. Így a gyenge láncszemnek nem mentségére, hanem egyenesen ítéletére szolgál az ebül szerzett vagy orzott *apostolica successio*. Mind az Ó-, mind az Újszövetség szavai szerint „jaj” tehát az önmagukat legeltető pásztoroknak, a képmutató írástudóknak és farizeusoknak. Az egyház apostolsága tehát ismételtelen nem esendő emberi láncokon, hanem a leggyarlóbb és legsötétebb korokban is a maga örök világosságával fénylő Krisztus küldő és megbízó hatalmán, az ő kizárólagos tanítói tekintélyén nyugszik. Ekképpen az apostoli utódlás egyértelműen érvényes, amennyiben azt a Szentlélek térben és időben mindeneket átható erejére és belső bizonyágtételére alapozzuk. Az *apostolica successio* és annak helyes értelmezése tehát nem a változó embereken, hanem a változatlan Kősziklán, a tegnap, ma és mindörökké azonos Jézus Krisztuson és az ő üdvözítő evangéliumán nyugszik. Aki ezt az evangéliumot hirdeti, Isten Lelkének belső bizonyágtétele alapján máris részese az apostoli láncnak.

Az egyház: édesanya

Az egyház ismertetőjeleinek felsorolásakor nem hagyhatjuk ki azt a szempontot, amely részben az egyetemes keresztyénség, részben pedig magyar

¹⁰ Ld. ApCsel 8,9–25.

¹¹ Ld. *Második Helvét Hitvallás* XVIII, 16.

keresztyén gondolkodásunk szerves velejárója: az egyház ugyanis „Anyaszentegyház”. Nemcsak magyar nyelvünk ismeri ezt a szót, hiszen a “Holy Mother Church” kifejezést tartalmazza az angolszász egyházi szóhasználat is. Magyarul viszont mégis jobban érezzük ennek súlyát, mert valahányszor Péter vallástételét és az utána következő krisztusi ígéretet olvassuk, Károli Gáspár szövege szerint a kősziklára az „Anyaszentegyház” épül.¹² Sajnos, sem a Magyar Bibliatársulat, sem a revideált Káldi György-féle fordítás, sem a Szent István Társulat által kiadott változat nem tartotta méltónak e kifejezés megtartását. Ezen pusztán sajnálkozhatunk, miközben örömmel állapítjuk meg, hogy a *Credo* magyar ökumenikus szövegében viszont változatlanul benne maradt. Kétségtelen ugyanis, hogy az *Anyaszentegyház* megnevezésnek az *egyház* kifejezéssel szemben komoly jelentéstöbblete van. Elsődlegesen ide tartozik az Anyaszentegyház ama páratlan méltósága, hogy Krisztus menyasszonya lehet. Ez részben párhuzama az Ószövetségből ismert JHVH–Izráel házasságnak, de szükségszerűen túl is mutat azon. Az ószövetségi előképben Isten panaszát halljuk, aki bánkodik Izráel paráznaságán és hűtlenségén. Izráel itt elsősorban a hűtlen asszony szerepében jelenik meg, aki ellen a megcsalt férj önnön gyermekeit lázítja fel.¹³ Ugyanakkor Hóseásnál természetesen egyetlen hatalmas prófétai metaforáról van szó, melyből nem kell messzemenő következtetéseket levonni.

Isten az Újszövetségben is gyakran feddi egyházának tagjait különféle bűneik miatt. Ennek ellenére azonban soha nem mondja *egyházáról*, önnön, kősziklára épített *anya-szent-egy-házáról*, hogy másokkal paráználkodott vagy őhöz bármilyen szempontból hűtlen lett volna. És ez elsősorban nem azt jelenti, mintha Isten nagyobb becsben tartaná az Anyaszentegyházat, mint korábbi hűtlen feleségét (hiszen azt is visszatérítette): e kérdés vizsgálata talán túlságosan messzire vinne. Azt viszont érzékelnünk kell, hogy az Újszövetség szemléletében egyszerűen fel sem merül az a kérdés, hogy *maga az Anyaszentegyház* (tehát nem csupán annak tagjai) esetleg eltávolodhatna Istentől, vagy hűtlenné válhatna őhöz. A hűtlenség bármiféle közvetlen vagy áttételes feltételezése helyett Pál apostol egyszerűen „felette nagy titokról”, *müszterionról* beszél. Arról pedig szó sem eshet, hogy az anyaszentegyház ellen a „pereljete anyáttal, pereljete” (Hós 2,1) ószövetségi módján annak tagjait lehetne lázadásra felszólítani. Ha egy kicsit magyarul merünk gondolkozni, be kell látnunk, hogy – minden metafora és képes beszéd, müszterion és szó szerinti értelem üzenetén túl – az ilyen vagy olyan *asszony* lehet hűtlen: az igazi *édesanya* nem. A magyar református és evangélikus keresztyén ember ezért nem hiányolja hitéletéből a női princípiumot, mert az ő szerető édesanyja maga az Anyaszentegyház.

¹² Mt 16,18–19.

¹³ Ld. Hós 2,1–12.

Az egyház, mint a hívek édesanyja, egyben Krisztus teste is, és amiképpen a feleség teste a férj tulajdona, a férj teste pedig a feleségéé,¹⁴ így nem eshet meg, hogy ebből a testből másnak is jusson. Az egyház egész teste Krisztusé, aki a kilencvenkilencet is otthagyja a századikért: a Krisztus teste viszont az egyház, sőt, kis túlzással, a Krisztus teste az *egyházé* abban az értelemben, hogy az általa szerzett sákramentumokkal ő maga alapította meg az egyházat, és híveinek az *egyházban* adja önmagát, önnön testét és véréét ételül és itallul. A Vizsolyi Bibliában az Ef 1,22–23 is így hangzik: *És mindeneket vetett az ő lábai alá, és őt tette mindeneknek fölötte az Anyaszentegyháznak fejévé, mely az ő teste, és teljessége őnéki, aki mindeneket betölt mindenekkel.*¹⁵

Felhozhatunk még egy szemléletes példát. Károli Gáspár tudta, hogy Saulus, bármelyik helyi gyülekezetre is támadt, magát az *Anyaszentegyházat* pusztította: a fentebb felsorolt magyar bibliafordítások nem.¹⁶ Szerintük Saulus „az egyházat” pusztította. Ismét a sajátos, károlisan magyar szóhasználat élezi ki bennünk a kérdést: aki az egyházra támad, önnön édesanyjára támad. Ezzel viszont nem lehet tréfálni. Jelenkori példák szomorú sorára gondolva: talán egészen más lenne/lehetne a hozzáállásom akkor, ha „az egyházzal” mint intézménnyel pereskedve voltaképpen „az Anyaszentegyház” ellen indítanék bírósági eljárást.

A látható és láthatatlan, rossz szóval: az intézményes és az eszményi egyház közötti különbségről jelen írásunkban nem értekezünk. Ennek ellenére nem feledkezhetünk meg egy olyan szemponttól, amely éppen az egyház anyai mivoltának *Credo*-szintű értékeléséből fakad: ez pedig az egyházfegyelem. Ezen a ponton bizony reformátusként a magam háza táján vagyok kénytelen söpörni. Ha ugyanis az Isten Fia által a világ kezdetétől fogva a világ végezetéig az igaz hitben megegyező, örök életre elválasztott, őáltala egybegyűjtött sereg valóban Anyaszentegyház,¹⁷ akkor ennek egyházfegyelmétől joggal várhatom el, hogy elsősorban édesanyjai, azaz befogadó és ne kirekesztő legyen.

Jelen állapotunkban viszont az egyház *Anyaszentegyház* ugyan, fegyelme azonban jobbára patriarkális jogi elveken nyugszik. Ennek a megállapításnak semmi köze a feminizmushoz: egyszerűen arról van szó, hogy az édesanya fegyelme egészen más, mint az édesapáé. A hűtlen gyermek engedetlensége – ha az édesanya szemszögéből nézzük – soha nem az életet adó táplálék megvonásával jár. Ezen a ponton kell újragondolnunk a sákramentumok (különösen az úrvacsora) és az egyházfegyelem kapcsolatát. A be- és visszafogadó édesanyjai szerep meggyengülésével együtt ugyanis elveszhet az egyház *anyaszentegyházi* üzenete és jellege: ennek pedig egyenes következménye, hogy

¹⁴ 1Kor 7,4.

¹⁵ Vö. Zsid 2,12.

¹⁶ Ld. ApCsel 8,3.

¹⁷ Ld. a *Heidelbergi Káté* 54. kérdésére (*Mit hiszel az egyetemes keresztyén anyaszentegyházról?*) adott feleletet.

tagjai már nem érzik édesanyjuknak, így sokkal könnyebben és lelkiismeret-furdalás nélkül támadják meg, akár tudat alatt is úgy okoskodva, hogy saját törvényei alapján maga az egyház is kirekeszt engem (pl. eltilt az örök életre tápláló eledeltől), ha elvárásainak nem felelek meg.

Tudatában vagyok azon komoly aggálynak is, hogy az egyház tisztasága felett példás lelkiismeretességgel kell őrködni, és a botrányos cselekedeteket valamilyen módon meg kell előzni, vagy ha már megtörtént a baj, azt orvosolni kell. Erre rengeteg, az evangéliumból könnyen megtanulható módszer van, de az utolsó vacsorát leíró három első evangélium egyikében sem olvassuk, hogy Jézus önnön teste és vére jegyeinek kiosztása, az úrvacsora szereztetése előtt az áruló Júdást elküldte volna. Az áruló jelenléte – aki rögtön a vacsora végeztével távozott, hogy tettét véghezvigye – tehát nem fertőzte meg az első úrvacsorai közösséget. Ha Jézus maga nem aggódott emiatt, ha az Újszövetség tanúsága szerint Isten maga nem aggódik önnön Anyaszentegyházának – mint egyháznak – a teljes romlásán úgy, ahogyan ószövetségbeli felesége teljes paráznaságán aggódott, akkor talán nekem sem kell túlbuzgónak lennem.

Az apostolok és az őskeresztyének kezelni tudták nemcsak Ananiás és Safira,¹⁸ hanem Simon mágus, az efézusi Demetriosz,¹⁹ sőt a híres Saul esetét is,²⁰ hogy a különböző üldözések és üldözők egész sorát ne is említsük, melynek folytán több évszázados igazsággá lett: a keresztyének vére mag. A helyzetnek és az embernek megfelelő eszköz megválasztása mellett viszont az a mennyei hatalom áradt belőlük, amelynek manapság ugyancsak szűkében vagyunk: a látható egyház mára ugyanis „kitanult” a szenvedő egyház szerepéből, és inkább jogokat követel, illetve jogokat von meg és jogokat oszt. Mindaddig, amíg az egyházfegyelem és a sákramentumok közvetlen kapcsolatát az egyház tisztaságának megőrzése céljából kívánjuk fenntartani, addig jogról és jogi hatalomról beszélünk. A gyöngébb nemet képviselő Anyaszentegyházak azonban tudnia, értenie és élnie kell a krisztusi intelmet: „az én erőm erőtlenség által végeztetik el”.²¹

Abban a pillanatban, amikor Krisztus földi Anyaszentegyháza tényleg elfogadja és el is hiszi ezt a bibliai kijelentést a maga szószertiségében, egyből megszűnnek az egyház testén ejtett sebek, a bűnök által keltett közbotrányozás miatti görcsös félelmek: ehelyett szerető édesanyánk módján megtanulunk szenvedni – no nem ellenségeinkért, hanem az anyaszentegyház hűtlenné, tékozlóvá lett, de változatlanul visszavárt fiaiért. Amint kedves barátom és szolgatársam, Papp Zsolt nemrég fölhívta a figyelmemet: az észak-amerikai Reinhold Niebuhr a tékozló fiú példázatának magyarázata rendjén felfedezi a kisebbik testvérben az atyai háztól elforduló, a teremtésben rábízott örökséget

¹⁸ ApCsel 5,1–11.

¹⁹ ApCsel 19,23–40.

²⁰ ApCsel 9,1–31.

²¹ 2Kor 12,9.

elherdáló szekuláris emberiséget. Ennek ellensúlyozásaképpen nekünk, az Anyaszentegyház tagjainak az volna a feladatunk, hogy közvetítsük a kegyelem valóságát az eltévedt világ felé. Ennek legnagyobb akadálya viszont éppen az, hogy a Krisztust hirdetni próbáló egyház nemritkán az idősebbik testvér önigazultságával viszonyul a világhoz, az Augustinus-féle „földi városhoz”. E példa viszont nemhogy vonzaná, hanem gyakran elriasztja a „kisebbik testvéreket” az atyai háztól.²²

Fenti kérdésünkhöz visszatérve: az egyházfegyelem és a sákramentumok közvetlen összekapcsolása tehát nem a legszerencsésebb megoldás. Ehelyett inkább a konkoly és a búza példázatának²³ komolyan vételével kellene megpróbálnunk visszatérni eredeti küldetésünkhöz, az emberhalászathoz. Jézus elsősorban arra tanít, hogy embereket halásszunk,²⁴ nem pedig arra, hogy a hajóban már bent lévő, kifogott halakat visszadobáljuk a tengerbe. Az egyház egyébként mindig akkor próbál a maga sorai közt nagy hévvel „rendet csinálni”, amikor bel- és külmissziói lendülete alábbhagyott. Talán nem lenne teljesen elhibázott, ha a szekuláris világ ismét úgy kezdené szemlélni a szolgáló (és adott esetben a szenvedést is vállaló!) egyházat, mint amely – a hivatalos személyleírásokhoz hasonlóan – a következő „feltűnő ismertetőjelekkel” rendelkezik: egy, szent, egyetemes, apostoli (azaz valódi küldetésstudatú és missziói lelkületű), édesanyai szeretettel odaforduló és gondoskodó lelki közösség.

²² Ld. Papp Zsolt: A bűn, mint a társadalmi igazságtalanság forrása. Történelmi próbálkozások az igazabb társadalom megteremtésére (a *Református Szemlében* megjelenés előtt álló kézirat). Vö. Brown, Robert McAfee: *The Essential Reinhold Niebuhr*. Yale University Press, New Haven 1986, 87.

²³ Mt 13,24–30.

²⁴ Mt 4,19; Mk 1,17; Lk 5,10.